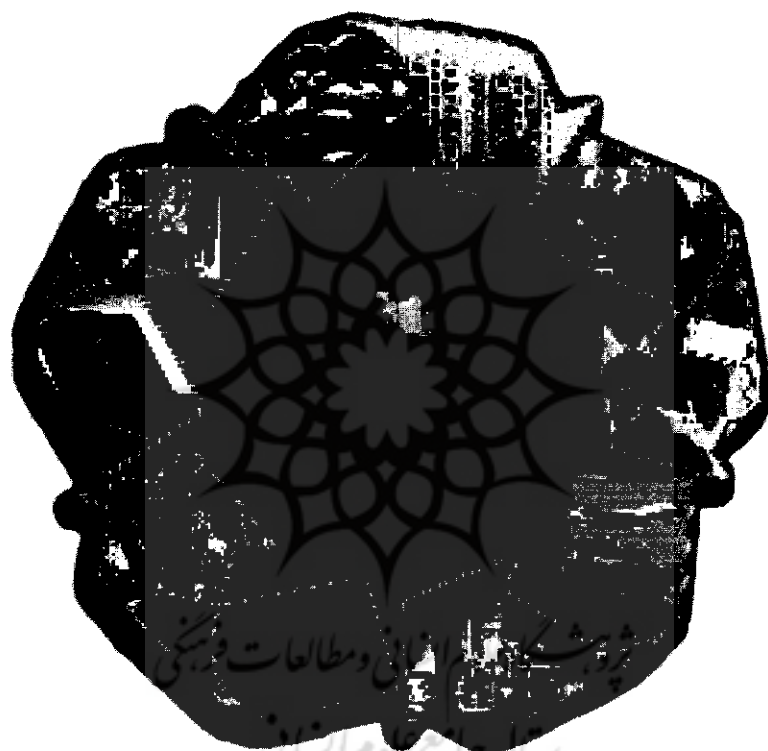


# بررسی سهم و جایگاه بخش تعاون در اقتصاد ملی از نظر ایجاد ارزش افزوده و اشتغال

با استفاده از الگوی داده - ستانده

عبدالناصر جهانخواه



در طول پرتسامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران می پردازد. در مقاله حاضر، بر مبنای الگوی داده - ستانده ملی به تبیین، ارزیابی و بررسی سیاستهای حمایتی اتخاذ شده از سوی وزارت تعاون، بخش های تعاونی در اقتصاد ملی پرداخته می شود. همچنین ظرفیت و پتانسیل بخش تعاون در جذب و تبدیل تسهیلات حمایتی به ارزش افزوده و اشتغال از طریق ایجاد سرمایه ثابت و سرمایه در گردش بررسی خواهد شد و در نهایت راهکارهایی با هدف توسعه بخشهای تعاونی و ارتقای سهم بخشهای تعاونی در ایجاد ارزش افزوده و اشتغال بر اساس نتایج تحقیق ارائه خواهد شد.

در فرهنگ لغت فارسی، تعاون به معنای یکدیگر را یاری رساندن، همدستی و دستگیری است. البته برخی آن را مشارکت و یاری رساندن به افرادی که دارای یک قصد و هدف مشترک هستند، معنا کرده اند، ولی آن را همکاری نمی دانند زیرا معتقدند همکاری تحت هر شرایطی صورت می گیرد، در حالی که تعاون آنخساذ شیوه ای منظم بین تعدادی از افراد است که ضمن رعایت یک سری اصول اساسی با هم به توافق رسیده و همکاری خود را به شکل داوطلبانه و بر اساس رفع نیازهای مشترک انجام می دهند.

مقاله حاضر به بررسی راهکارهای توسعه تعاون در اقتصاد ملی و ارزیابی تاثیر سیاستهای اقتصادی بخش تعاون بر رشد ارزش افزوده و اشتغال و معادلات

معنای کلمه تعاون که معادل لاتین کلمه Cooperation است یاری کردن، کمک کردن منقابل و تشریک مساعی می باشد. مفهوم واقعی کلمه تعاون شعار معروف یکی برای همه و همه برای یکی است. همچنین کلمه Cooperative یا تعاونی گرچه به کلمه تعاون شبیه است، ولی مفهوم وسیعتری دارد و مفهوم شرکتهای و سازمانهایی که مبتنی بر اصول تعاون فعالیت دارند را شامل می شود. شرکت تعاونی سازمانی است مرکب از اشخاص که به طور داوطلبانه و برای دستیابی به هدف یا اهداف مشترک و معینی دور هم جمع شده و در یک حوزه و زمینه اقتصادی بر اساس اصول دموکراسی فعالیت می کنند و هر یک به طور منصفانه در تامین سرمایه لازم سهام می شوند و به سهم خویش مسئولیت سود و زیان ناشی از عملیات را که خودشان به طور مؤثر در بدست آوردن آن شرکت و نقش داشته اند بر عهده می گیرند. شروع تعاون شاید به روزهای نخست حیات بر روی کره خاکی بر گردد. حتی برخی از صاحب نظران بر این باورند که تعاون و همیاری از سرشت انسانی سرچشمه گرفته و یکی از عوامل تشکیل دهنده جوامع بشری است و حیات انسان بدون تعاون همواره در معرض خطر قرار می گیرد. از آنجا که نمی توان در یک نظام اجتماعی به شکل فردی به همه اهداف خود رسید، لذا از طریق تعاون که یک مفهوم فرهنگی است و غیر از کار مشترک معنی دیگری نمی دهد این مهم انجام می شود.

### وزارت تعاون:

قانون وزارت تعاون در اقتصاد جمهوری اسلامی سال ۱۳۷۰ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. ماده ۶۵ این قانون مقرر داشته: به منظور اعمال نظارت دولت در اجرای قوانین و مقررات مربوط به بخش تعاونی و حمایت و پشتیبانی از این بخش، وزارت تعاون تشکیل می گردد.

این قانون سازمانهای تعاون روستایی، سازمان مرکزی تعاون کشور، تعاونی های معدنی، مراکز گسترش خدمات تولیدی و عمرانی و سایر دفاتر، سازمانها و اداراتی که در رابطه با بخش تعاونی در وزارتخانه ها و سازمانهای مختلف منحل نموده و کلیه وظایف، اختیارات، اموال، دارایی ها، اعتبارات، بودجه، پرسنل و سایر امکاناتی را که در اختیار دارند به وزارت تعاون منتقل می نماید.

### کاربرد جداول داده - ستانده

جدول داده - ستانده تنها وسیله ای است که اجزای متغیرهای اقتصاد کلان را که در جاهای دیگر محاسبه می شود به تفصیل نشان می دهد و بدون شک یکی از ابزارهای برنامه ریزی اقتصادی و مهمترین وسیله برای تهیه حسابهای ملی است. جدول داده - ستانده خلاصه ای از سه روش ممکن برای محاسبه تولید ناخالص داخلی را ارائه می دهد:

- روش حسابهای تولید رشته فعالیتها
- روش تقاضای نهایی
- روش توزیع درآمد

تهیه جداول داده - ستانده علاوه بر اینکه مقایسه نتایج حاصل از سه روش فوق را امکانپذیر می سازد، زمینه مناسبی جهت بررسی آمارهای تهیه شده فراهم می نماید و نهایتاً «ابزاری را بوجود می آورد که در آن خلاصه ای از کلیه جریانهای مرتبط با تولید ناخالص داخلی نشان داده می شود.

بخشی از تلاش تحقیقی مولف ارائه یک چارچوب نظری مورد قبول با استفاده از الگوی داده - ستانده در اقتصاد ایران است که بتوان با آن به بررسی تاثیر روند تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و موجودی سرمایه در گردش بر ارزش افزوده و اشتغال بخشهای تعاونی طی برنامه سوم توسعه و تشریح اثرات تشکیل روند سرمایه گذاری در بخشهای تعاونی بر ایجاد اشتغال و ارزش افزوده در اقتصاد ملی طی برنامه چهارم توسعه مبادرت نمود. بدین منظور از جدول داده - ستانده ده بخشی ایران مربوط به سال ۱۳۷۸ به عنوان مبنا استفاده شده است و بر اساس داده ها و ارقام تشکیل سرمایه در بخشهای تعاونی، بردار تشکیل سرمایه بخشهای تعاونی بر مبنای طبقه بندی ده بخشی ایسیک (ISIC) تهیه و در ماتریس توزیع اجزای تقاضای نهایی کشور به طور جداگانه لحاظ شده است.

### الف: محاسبه ماتریس تبدیل و کاربرد آن در تحلیل و ارزیابی سیاستهای رشد و توسعه بخشی

ماتریس تبدیل یک ابزار تحلیل ریاضی سازگار با الگوی داده - ستانده می باشد که جنبه های کاربردی حائز توجهی در تشریح و توصیف متغیرهای کلان اقتصادی در چارچوب الگوی داده - ستانده ارائه می دهد. با استفاده از ماتریس تبدیل می توان اثر اجزای تقاضای نهایی را روی ارزش افزوده به تفکیک هر بخش مورد بررسی قرار داد. ماتریس تبدیل عناصر بردار تقاضای نهایی را به ارزش افزوده تبدیل می کند. <sup>۱</sup> ماتریس تبدیل از جدول داده - ستانده به قیمتهای سال پایه و بروز شده برای سال مورد بررسی قابل محاسبه است. فرض می کنیم نسبت ارزش افزوده به تولید هر بخش در طی دوره تحت بررسی ثابت است.

ارزش افزوده محاسبه شده:  $CV_{jr}$

$$CV_{jr} = [1 - \sum_{ijr} a_{ijr}] * X_{jr}$$

$$B_r = (1 - \sum_{ijr} a_{ijr})$$

ماتریس  $B_r$  یک ماتریس قطری است که قطر اصلی آن نسبت ارزش افزوده هر بخش به تولید همان بخش را نشان می دهد و به عبارتی بهره وری نهایی بخش ها را نشان میدهد.

لذا بر اساس نوشتن ماتریسی می توانیم بنویسیم:

$$CV_r = B_r * X_r$$

در این مقاله به منظور ارائه ارزیابی دقیقی از تاثیر روند تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در بخش های تعاونی روی ایجاد ارزش افزوده در اقتصاد ملی و ارزیابی سهم واقعی بخشهای تعاونی در تشکیل سرمایه در اقتصاد ملی، ماتریس توزیع بخشی اجزاء تقاضای نهایی به تفکیک ارقام سرمایه ثابت ناخالص بخشهای

با جایگذاری داده های واقعی مربوط به اجزای تقاضای نهایی یک دوره زمانی معین، ارزش افزوده محاسبه شده (CV) را برای بخش های مختلف اقتصادی به دست آورد و با مقادیر ارزش افزوده تحقق یافته (AV) همان دوره مورد مقایسه قرار داد. در پژوهش حاضر سال ۱۳۷۸ به عنوان سال پایه قرار داده شده و براساس جدول داده-ستانده ده بخشی کشور مربوط به سال ۱۳۷۸ و با فرض ۱۰٪ افزایش مداوم سالانه (طی دوره برنامه چهارم توسعه ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷) در نرخ رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در بخشهای تعاونی در اقتصاد ملی، اثرات آن بر ارزش افزوده هریک از ۱۰ بخش اقتصاد ملی شبیه سازی و پیش بینی شده است. بدیهی است اگر خطاهای برآورد شده با این روش کوچک و کم باشد، رابطه  $CV=H*S$  دارای ارزش و اعتبار لازم برای برنامه ریزیهای تجربی می باشد.

### الگوی تجزیه و تحلیل بخش تعاون

در مورد تعاون و سرمایه گذاری در تعاون و نقش سرمایه در تعاونیها و همچنین نظام سرمایه داری با نظام تعاونی مباحث و مطالب زیادی وجود دارد. اما آنچه در این مقاله ضرورت طرح و بررسی آن محسوس است، نگاهی گذر به موضوع نقش سرمایه و تاثیر آن در تعاون و تعاونیهاست. در اقتصاد تعاونی نقش سرمایه به طور کلی نفی نشده، ولی به صورت حقیقی و آرمانی و ارزشمند تعریف شده است. یعنی در اقتصاد تعاونی سرمایه به منزله ابزاری در اختیار کار قرار گرفته که بابت آن مزدی ساده دریافت می کند. در نظام سرمایه داری باید اول سرمایه متمرکز گردد تا بعداً شخصیتی حقوقی تحت عنوان شرکت تجاری به وجود آید. ولی در موسسات و شرکتهای تعاونی ابتدا مردم متشکل می شوند و تهیه و تجهیز منابع مالی مکمل عضویت آنهاست. تعاون با گردش سرمایه های ناچیز و راکد در دست اشخاص، تحرک اقتصاد را موجب می گردد، ولی اجازه نمی دهد سرمایه در دست عده معدودی متمرکز شود. در هر حال روشن است که بخشهای تعاونی اقتصاد اغلب معتقد به مالکیت عمومی هستند تا مالکیت خصوصی.

در مقاله حاضر تاثیر ناشی از اتخاذ سیاستهای انبساطی در بخش تعاون با بررسی تغییرات بردار تشکیل سرمایه ناخالص بخش تعاون و از طریق الگوی داده - ستانده ملی مورد مطالعه قرار می گیرد. تجزیه و تحلیل مبتنی بر چنین الگویی موسوم به تجزیه و تحلیل بخشی است. رشد سرمایه ناخالص در بخشهای تعاونی از یک سو منجر به رشد تولید ناخالص و ارزش افزوده در بخشهای مختلف اقتصادی می گردد. بررسی تاثیر تغییرات در سرمایه بخش های تعاونی روی ارزش افزوده بخشهای مختلف اقتصادی از رابطه  $CVC=HC*Sc$  به دست می آید.

در رابطه مذکور CVC عبارتست از مقدار ارزش افزوده ایجاد شده ناشی از مطلق رشد در رقم تشکیل سرمایه بخشهای تعاونی. SC سر جمع رقم تشکیل سرمایه در کلیه بخشهای تعاونی در اقتصاد ملی است و HC آن بخش از ماتریس تبدیل استخراج شده از ساختار اقتصادی است که مبین ضرایب تبدیل ارقام

تعاونی در کنار ارقام سرمایه ثابت ناخالص بخشهای غیر تعاونی در اقتصاد ملی تدوین شده است. اجزای تقاضای نهایی در اقتصاد ملی را بصورت زیر تعریف می کنیم:

$C_r$  = بردار مصرف خصوصی اسمی

$G_r$  = بردار هزینه های دولتی اسمی

بردار تشکیل سرمایه ثابت ناخالص اسمی

$I_r$  = در بخشهای غیر تعاونی

$I_c$  = بردار تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در بخشهای تعاونی

$K_r$  = بردار تغییر در موجودی انبار (سرمایه در گردش) اسمی

$X_r$  = بردار صادرات اسمی

ماتریس  $D_r(n \times m)$  را ماتریس توزیع بخشی اجزاء تقاضای نهایی تعریف می کنیم لذا داریم:

$$F_r = C_r + G_r + I_r + I_c + K_r + X_r = D_r * S_r$$

به طوری که n تعداد بخشهای مورد

بررسی در اقتصاد ملی و m تعداد اجزاء تقاضای نهایی است. (در این مورد  $m=6$ ). ماتریس  $D_r$  الگوی شکل گیری تقاضای نهایی را در اقتصاد ملی نشان میدهد. با استفاده از رابطه اساسی  $X_r = (I - A_r)^{-1} * (F_r)$  می توانیم بنویسیم:

$$X_r = (I - A_r)^{-1} * D_r * S_r$$

و  $S_r$  برداری شامل  $S_r^1, S_r^2, S_r^3, S_r^4, S_r^5, S_r^6$

می باشد که سر جمع هر یک از اجزای تقاضای نهایی را نشان می دهد. با جایگزینی رابطه ۱۶ در رابطه ۱۴ داریم:

$$CV_r = B_r * (I - A_r)^{-1} * D_r * S_r$$

به طوری که:

$$H_r = B_r * (I - A_r)^{-1} * D_r$$

رابطه ۱۸ به ماتریس تبدیل موسوم است و با حرف  $H_r$  معرفی می شود. ماتریس  $D_r$  و  $B_r$  از جدول داده-ستانده کشور استخراج می شود. از ادغام روابط ۱۷ و ۱۸ رابطه مقابل را می نویسیم:  $V_r = H_r * S_r$  که به صورت باز عبارتست از:

$$\begin{bmatrix} CV_r \\ CV_r \\ \vdots \\ CV_r \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} h_{11} & h_{12} & h_{13} & \dots & h_{1m} \\ h_{21} & h_{22} & h_{23} & \dots & h_{2m} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \dots & \vdots \\ h_{n1} & h_{n2} & h_{n3} & \dots & h_{nm} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} S_r \\ S_r \\ \vdots \\ S_r \end{bmatrix}$$

هر یک از عناصر ماتریس  $H_r$  یعنی  $h_{ij}$  نشان می دهد که اگر جزء  $i$ ام تقاضای نهایی یک واحد تغییر کند، ارزش افزوده در بخش  $i$ ام چقدر تغییر خواهد کرد. به عبارت دیگر  $h_{ij}$  تغییر در ارزش افزوده بخش  $i$ ام ناشی از تغییر یک واحد در عنصر تقاضای نهایی  $j$ ام را نشان می دهد. بدین ترتیب، ماتریس تبدیل می تواند ماتریس ضرایب تکاثری جامع ارزش افزوده بخشی تلقی گردد. در محاسبه و کاربرد ماتریس تبدیل ( $H$ )، فرض می شود که ماتریس  $B_r$  و  $D_r$  و  $(I - A_r)^{-1}$  در طول زمان ثابت هستند. به عبارت دیگر فرض می کنیم بهره وری نهایی بخشها و الگوی سلیقه مصرف کنندگان و روابط تکنولوژیک میان صنایع و بخشهای مختلف اقتصادی در طول برنامه بدون تغییر می ماند. برای ارزیابی صحت مفروضات فوق و قابلیت اعتبار مفروضات مدل باید



تشکیل سرمایه بخشهای تعاونی به ارزش افزوده بخشی است. از سوی دیگر رشد سرمایه ناخالص در بخش های تعاونی منجر به رشد تقاضا برای نیروی کار و ایجاد زمینه های اشتغال در بخشهای مختلف اقتصادی می گردد. میزان تقاضای نیروی کار ناشی از رشد سرمایه گذاری در بخشهای تعاونی از رابطه

$$L_c = I^{\wedge} (I - A)^{-1} F_c$$

قابل بررسی است. در رابطه مذکور  $L_c$  عبارتست از میزان تقاضای نیروی کار ایجاد شده در اقتصاد ملی ناشی از تغییرات در رشد سرمایه ناخالص بخش تعاونی. از آنجا که ضرایب بهره وری نیروی کار در بخشهای تعاونی در اختیار نبوده و از طرف دیگر به دلیل کوچک بودن بخش تعاونی در مقایسه با بخش خصوصی و بخش دولتی، می توان ضرایب بهره وری نیروی کار در اقتصاد ملی را به بخشهای تعاونی تعمیم داد، لذا براساس ضرایب بهره وری نیروی کار در سطح اقتصاد ملی ماتریس قطری  $I^{\wedge}$  را مبنای برآورد تاثیر سیاستهای انبساطی در بخش تعاون روی اشتغال ملی در نظر می گیریم.

برای محاسبه  $L_c$  علاوه بر ماتریس لیونتیف ایران و ماتریس قطری بهره وری نیروی کار در اقتصاد ملی لازم است بردار  $F_c$  را محاسبه نماییم که بدین منظور از رابطه  $D_c S_c = F_c$  استفاده می کنیم. بردار  $F_c$  که عبارتست از بردار تقاضای نهایی بخشی ناشی از خالص افزایش در رقم تشکیل سرمایه بخشهای تعاونی و  $D_c, S_c$  به ترتیب عبارتند از سر جمع رقم تشکیل سرمایه در کلیه بخشهای تعاونی در اقتصاد ملی و بردار ضرایب توزیع رقم تشکیل سرمایه بخشهای تعاونی میان بخش های مختلف اقتصادی براساس طبقه بندی ایسیک<sup>۲</sup>. نتایج تجزیه و تحلیل بخشی براساس الگوی فوق برای بخشهای مختلف اقتصادی ناشی از سیاست های انبساطی بخش تعاون در دوره زمانی ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۰ در قسمت نتایج تجربی ارائه خواهد شد.

### تشریح نتایج تجربی

#### ۱-۴- پایه آماری:

در گزارش تحقیقی حاضر جدول داده-ستانده ده بخشی مربوط به سال ۱۳۷۸ کشور به عنوان مبنای تحلیل الگوی اقتصاد بخشی برای ارزیابی بخشهای تعاونی در اقتصاد ملی در نظر گرفته شده است. جدول داده-ستانده ده بخشی سال ۱۳۷۸ کشور از طریق بهنگام سازی جدول داده-ستانده ۱۳۷۵ کشور محاسبه و تدوین شده است. سال پایه سال ۱۳۷۸ در نظر گرفته شده است. اطلاعات و ارقام مربوط به اشتغال و تشکیل سرمایه در بخشهای تعاونی از سالنامه آماری ۱۳۷۸ و ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰ کشور و گزارش های آماری منتشره در نشریات تخصصی مختلف و وزارت تعاون بعضا به طور محدود استخراج شده است. کلیه گزارشهای آماری منتشره ارقام تشکیل سرمایه را به تفکیک وضعیت تعاونی ها در سه وضعیت، تعاونیهای

ثبت شده، تعاونیهای در دست اجراء و تعاونیهای فعال گزارش نموده اند. در پژوهش حاضر تنها ارقام تشکیل سرمایه مربوط به تعاونیهای فعال به لحاظ قطعیت یافتن تشکیل سرمایه مبنا قرار داده شده است.

تلفیق و تدوین ارقام گزارش شده در مورد سرمایه گذاری اتحادیه های تعاونی و شرکتهای تعاونی در قالب طبقه بندی ایسیک (ISIC) بشرح زیر انجام شده است:

رقم سرمایه در تعاونیهای معدنی به عنوان رقم تشکیل سرمایه در بخش صنعت لحاظ شده است.

سرمایه شرکتهای تعاونی صنعتی به عنوان رقم تشکیل سرمایه در بخش صنعت لحاظ شده است.

سرمایه شرکتهای تعاونی حمل و نقل به عنوان رقم تشکیل سرمایه در بخش حمل و نقل لحاظ شده است. رقم سرمایه تعاونیهای مسکن کالا در بخش ساختمان لحاظ شده است.

نیمی از رقم سرمایه در شرکتهای تعاونی و اتحادیه های تعاونی روستایی تحت عنوان رقم تشکیل سرمایه در بخش کشاورزی لحاظ شده است که برای توجیه این امر با استناد به گزارشات تفصیلی منتشره در مورد نوع خدمات سرمایه ای و نوع کالاهای سرمایه ای عرضه شده از سوی تعاونیهای روستایی چنین استنباط گردیده که پنجاه درصد از سرمایه تعاونیهای روستایی در جهت تامین نیاز مواد اولیه و واسطه در بخش کشاورزی شامل بذر و سموم و ابزار و تجهیزات کشاورزی بوده است.

- نیمی از رقم سرمایه در شرکتهای تعاونی با توجه به ماهیت آن که اغلب متوجه رفع نیازهای معیشتی و روزمره روستائیان بوده است در رقم تشکیل سرمایه بخش خدمات بازرگانی لحاظ شده است.

#### ۲-۴- چگونگی تدوین بردار تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخشهای تعاونی

از تلفیق و ادغام ارقام تشکیل سرمایه در شرکتهای تعاونی و اتحادیه های تعاونی در رشته فعالیتهای مختلف که با طبقه بندی استاندارد فعالیتها (ISIC) تطبیق داده شده است، بشرح زیر بردار تشکیل سرمایه در رشته فعالیتهای تعاونی مربوط به بخشهای مختلف اقتصادی در قالب طبقه بندی ایسیک تدوین شده است. بررسی سهم تعاونی ها در رشته فعالیتهای مختلف طبق استاندارد طبقه بندی فعالیتها اقتصادی نشانگر این نکته است که درصد بیشترین سهم تعاونیها در تشکیل سرمایه در رشته فعالیتهای مختلف به ترتیب مربوط است به:

۱. بخش خدمات بازرگانی (شامل خرده فروشی، عمده فروشی) با ۲۰/۵٪ از تامین و تشکیل سرمایه در این بخش
۲. بخش کشاورزی (شامل جنگلداری، شیلات، دامداری و زیر بخشهای دیگر) با ۱۵/۹٪ از تامین و تشکیل سرمایه در این بخش.
۳. بخش حمل و نقل و ارتباطات (شامل تعاونیهای حمل و نقل شهری) با ۲/۹٪ از تامین و تشکیل سرمایه در این بخش.
۴. بخش صنعت (شامل تعاونیهای صنعتی و تعاونیهای تامین نیاز به مواد اولیه در بخشهای صنعتی) با ۲/۲٪ از تامین و تشکیل سرمایه

در این بخش.

۵. بخش ساختمان (شامل تعاونیه‌های مسکن) با ۱/۱٪ از تامین و تشکیل سرمایه در این بخش. جدول زیر ارقام تشکیل سرمایه در هر بخش و نسبت آن در مقایسه با رقم مشابه در سطح ملی را نشان می‌دهد.

بخش	تعاونی	غیر تعاونی	درصد
کشاورزی	37	4,011	۱۵.۹٪
معادن	0	0	۰.۰٪
صنعت	1,181	54,308	۲.۲٪
آب و برق و گاز	0	0	۰.۰٪
ساختمان	283	26,002	۱.۱٪
خدمات بازرگانی	1,179	5,755	۲۰.۵٪
حمل و نقل و ارتباطات	68	2,367	۲.۹٪
مؤسسات مالی	0	0	۰.۰٪
املاک و مستغلات و خدمات حرفه ای	0	175	۰.۰٪
سایر خدمات عمومی	0	0	۰.۰٪
جمع کل سرمایه‌گذاری	3,347	92,618	۳.۲٪

#### ۴-۴- بررسی ویژگی بخش‌های تعاونی در اقتصاد ایران

بررسی ویژگی بخش‌های تعاونی تا حدود زیادی مربوط است به زمینه‌های فعالیت هر یک از تعاونیها در رشته‌های فعالیتهای شناخته شده که در این رابطه با استفاده و استناد بر اطلاعات و گزارشات آماری منتشره نتایج زیر بدست آمده است:

۱. رئیس عمده ترین فعالیت تعاونی‌ها در بخش کشاورزی، شامل بخشی از فعالیت تعاونیه‌های روستایی و اتحادیه‌های تعاونی روستایی عبارتست از مرغداری، دامداری، گندمکاری، باغداری، زنبورداری، کمباین‌داری، مرتعداری، مکانیزاسیون، تامین نیاز به سرمایه، ابزار و تجهیزات صیادی برای صیادان استانهای ساحلی، تامین سرمایه ابزار و تجهیزات پرورش ماهی برای فعالین در بخش صیادی و ماهیگیری داخلی، تامین نیاز به سرمایه در سایر فعالیتهای مرتبط با بخش کشاورزی.

۲. رئیس عمده ترین فعالیت تعاونی‌ها در بخش صنعت، عبارتست از تامین سرمایه، تامین مواد اولیه، تامین تجهیزات و ماشین آلات کارگاههای صنعتی تعاونی. تامین نیاز به سرمایه و ابزار جهت بافندگان فرش که در قالب حمایت از صنایع دستی در بخش صنعت جای داده می‌شوند.

۳. عمده ترین فعالیت تعاونی‌ها در بخش ساختمان به طور منحصر محدود به تامین و ساخت مسکن می‌باشد.

۴. رئیس عمده ترین فعالیت تعاونی‌ها در بخش خدمات بازرگانی عبارتست از سرمایه‌گذاری در جهت تامین نیاز اقلام مصرفی و مورد نیاز معیشت روستائیان. شهروندان، شامل اقلام تعاونیه‌های مصرف شهر و

روستا. که همگی در قالب تشکیل سرمایه لحاظ شده است.

۵. رئیس عمده ترین فعالیت تعاونی‌ها در بخش حمل و نقل و ارتباطات، تامین سرمایه لازم برای گسترش و تقویت سیستم ناوگان حمل و نقل جاده ای درون شهری و برون شهری است.

#### ۴-۵- تشریح و بررسی ضرایب ماتریس تبدیل بخش‌های تعاونی

نگاهی به ساختار اقتصادی کشور از طریق تحلیل و بررسی ضرایب ماتریس تبدیل محاسبه شده امکان پذیر است همچنین رفتار متغیرهای کلان اقتصادی از جمله ارزش افزوده هر بخش و اشتغال در هر بخش طی برنامه چهارم توسعه با استفاده از این ماتریس قابل پیش بینی می‌باشد.

$$\frac{\partial CV_i}{\partial S_j} = h_{ij}$$

هر یک از ضرایب این ماتریس نشان می‌دهد که اگر جزء  $j$  ام تقاضای نهایی یک واحد تغییر کند، ارزش افزوده در بخش  $i$  ام به چه میزان تغییر خواهد کرد، به عبارت دیگر داریم: که  $h_{ij}$  مبین عناصر  $i$  ام ماتریس تبدیل است. از این نظر ماتریس تبدیل  $(H)$  را ماتریس ضرایب تکاثری جامع ارزش افزوده بخشی هم تلقی کرده اند.

برای محاسبه ماتریس تبدیل کشور، ماتریس توزیع بخشی اجزاء تقاضای نهایی  $(D)$  را در طول دوره برنامه بدون تغییر فرض کرده ایم. همچنین ماتریس قطری بهره وری نهایی بخش ها  $(B)$  که عناصر قطر اصلی آن، نسبتهای ارزش افزوده بخشی به تولید ناخالص بخشی است را در طول دوره برنامه ثابت فرض کرده ایم. از طرف دیگر فرض شده است که ماتریس لیونتیف  $1378$  کشور نیز در طول دوره برنامه بدون تغییر اساسی خواهد بود.

باتوجه به مفروضات اخیر هر یک از ضرایب ماتریس تبدیل از تعامل فروض رفتاری و فروض تکنولوژیک حاکم بر اقتصاد ملی بدست می‌آید. با توضیحات ارائه شده ضمن بررسی ضرایب محاسبه شده آن بخش از ماتریس تبدیل که به تشریح وضعیت تشکیل سرمایه در بخشهای تعاونی و تاثیر آن بر بخشهای مختلف اقتصادی مرتبط است، ساختار بخشهای تعاونی در اقتصاد کلان کشور تا حدود زیادی تشریح و توصیف می‌گردد.

در مقاله حاضر بدلیل سیکلی بودن تغییرات در ارقام موجودی سرمایه جاری از بررسی این جزء از اجزای تقاضای نهایی صرف نظر گردیده است. ضرایب تکاثری ارزش افزوده ناشی از تشکیل سرمایه در بخشهای تعاونی که منجر به رشد و ایجاد ارزش افزوده در آن بخشها می‌شود را به ترتیب زیر بررسی می‌کنیم:

\* مبتنی بر نتایج ضرایب محاسبه شده برای بخشهای تعاونی از ماتریس تبدیل اقتصاد ایران چنین استفاده می‌شود که یک میلیارد ریال افزایش سالانه در رقم تشکیل سرمایه در تعاونیه‌های فعال در رشته فعالیتهای بخش کشاورزی می‌تواند در ایجاد حدود  $0.32$  میلیارد ریال ارزش افزوده در بخش کشاورزی مؤثر باشد. این نکته حایز اهمیت است که همین رقم تشکیل سرمایه در رشته‌های فعالیت غیر تعاونی بخش کشاورزی تنها می‌تواند  $0.28$  میلیارد ریال ارزش افزوده در این بخش

ایجاد نماید که این موضوع کارایی بیشتر سرمایه گذاری در رشته فعالیت‌های تعاونی مرتبط با بخش کشاورزی را در ایجاد ارزش افزوده بخش مذکور مورد تایید قرار می دهد. (رقم ۳۲٪ در مقایسه با ۲۸٪). اینکه ۳۲٪ از هر یک واحد رقم تشکیل سرمایه در بخش کشاورزی در قالب تعاونیهای کشاورزی به تولید ارزش افزوده منجر می گردد قابل ملاحظه است مبتنی بر این نتیجه توصیه می شود که از روند تشکیل سرمایه در بخش کشاورزی در قالب تعاونیهای مرتبط با رشته فعالیت‌های کشاورزی حمایت گردد تا شاهد رشد بیشتر ارزش افزوده در بخش کشاورزی باشیم. به عبارت دیگر با تشکیل سرمایه در قالب تعاونیهای فعال در زمینه کشاورزی (از قبیل تعاونیهای روستایی و اتحادیه های روستایی و شرکتهای تعاونی کشاورزی و شرکتهای تعاونی تامین نیاز روستائیان و کشاورزان) به طور قابل ملاحظه و کارآمدتری می توان به رشد و ایجاد ارزش افزوده در بخش کشاورزی دست یافت.

\* یک میلیارد ریال افزایش سالانه در رقم تشکیل سرمایه در تعاونیهای فعال در بخش خدمات بازرگانی می تواند در ایجاد حدود ۰/۳۵ میلیارد ریال ارزش افزوده در بخش خدمات بازرگانی مؤثر باشد. این نکته حایز اهمیت است که همین رقم تشکیل سرمایه در رشته فعالیت‌های غیر تعاونی بخش خدمات بازرگانی تنها می تواند حدود ۰/۱ میلیارد ریال ارزش افزوده در این بخش ایجاد نماید. (رقم ۳۵٪ در مقایسه با رقم ۱۰٪) رقم قابل ملاحظه ای است که مبتنی بر این نتیجه می توان ادعا کرد ۳۵٪ از هر یک واحد رقم تشکیل سرمایه در بخش خدمات بازرگانی (در قالب تعاونیهای توزیع کالاها و خدمات بازرگانی از قبیل تعاونی های شهر و روستا) به ایجاد و رشد ارزش افزوده در بخش خدمات بازرگانی منجر می شود. مبتنی بر این نتیجه می توان توصیه نمود که برای رونق و رشد هر چه بیشتر بخش خدمات بازرگانی بهتر است به توسعه و گسترش فعالیت تعاونیهای توزیعی، بازرگانی و شهر و روستا در برنامه های چهارم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی توجه گردد. که این توجه خاص به طور قابل ملاحظه می تواند از طریق بهبود بخشیدن به روند تشکیل سرمایه و سرمایه گذاری بیشتر در تعاونیهای مذکور دنبال شود.

\* یک میلیارد ریال افزایش سالانه در رقم تشکیل سرمایه در تعاونیهای فعال در بخش صنعت به طور تقریبی می تواند در ایجاد ۰/۲ میلیارد ریال ارزش افزوده در بخش صنعت مؤثر باشد. این رقم در مقایسه با رقم ۰/۳۵ میلیارد ریال که مبین تاثیر یک واحد رقم تشکیل سرمایه در ارزش افزوده بخشهای غیر تعاونی مرتبط با بخش صنعت است، به طور قابل ملاحظه ای کم است. علیهذا با توجه به موضوع اشتغال زا بودن بخشهای تعاونی صنعتی و قابل ملاحظه بودن رقم کلی تشکیل سرمایه در تعاونیهای صنعتی و مرتبط با صنایع توصیه می گردد در برنامه چهارم توسعه با حمایت‌های بیشتر از تعاونیهای صنعتی سهم این تعاونیها در ایجاد ارزش افزوده بخش صنعت ارتقاء داده شود.

\* یک میلیارد ریال افزایش سالانه در رقم تشکیل سرمایه در تعاونیهای فعال در بخش حمل و نقل و ارتباطات به طور تقریبی می تواند در ایجاد ۰/۰۴ میلیارد ریال ارزش افزوده در بخش حمل و نقل و ارتباطات مؤثر باشد. این رقم در مقایسه با رقم ۰/۰۶ میلیارد ریال که

مبین تاثیر یک واحد رقم تشکیل سرمایه در ارزش افزوده بخشهای غیر تعاونی مرتبط با بخش حمل و نقل و ارتباطات است، به طور قابل ملاحظه ای کم است. علیهذا با توجه به موضوع اشتغال زا بودن بخشهای تعاونی حمل و نقل و ارتباطات خصوصاً زیر بخش حمل و نقل جاده ای و قابل ملاحظه بودن رقم کلی تشکیل سرمایه در تعاونیهای حمل و نقل توصیه می گردد در برنامه چهارم توسعه با حمایت‌های بیشتر از تعاونیهای حمل و نقل می توان سهم این تعاونیها را در ایجاد ارزش افزوده بخش حمل و نقل ارتقاء داد. در هر حال باید بر این نکته اذعان نمود که زیر بخشهای حمل و نقل از ساختار اداره و نظام یکسانی برخوردار نیست. تقریباً بخش قابل توجهی از ناوگان حمل و نقل هوایی دولتی است، تقریباً کل سیستم حمل و نقل راه آهن کشور نیز دولتی است، همچنین بخش قابل ملاحظه ای از سیستم حمل و نقل جاده ای که عمده ترین و قابل ملاحظه ترین زیر بخش حمل و نقل کشور است، به طور خصوصی و تعاونی اداره می گردد، به عبارتی تامین سرمایه و ایجاد ارزش افزوده در این زیر بخشها از نظام هماهنگی برخوردار نیست، لذا نمی توان انتظار داشت روند تشکیل سرمایه در تعاونیهای حمل و نقل که عمدتاً در حمل و نقل جاده ای صورت می گیرد، با توجه به نارسایی های موجود در وضعیت جاده های کشور بتواند به طور قابل ملاحظه ای بر ارزش افزوده کل بخش حمل و نقل و ارتباطات کشور تاثیر شگرف و قابل ملاحظه داشته باشد. از طرفی با توجه به اینکه بخش خصوصی توان و قابلیت ورود به عرصه سرمایه گذاری در حمل و نقل هوایی کشور را به مراتب کمتر از بخشهای تعاونی و دولتی دارد، در برنامه چهارم توسعه می توان زمینه فعالیت بیشتر شرکتهای تعاونی حمل و نقل را در عرصه حمل و نقل هوایی و دریایی و راه آهن ایجاد نمود. در واقع روند خصوصی سازی در کشور را باید در بخشهایی از قبیل حمل و نقل به روند تعاونی سازی بخشها مبدل نمود که هم روند تشکیل سرمایه در آنها با سهولت بیشتر شکل می گیرد و هم ایجاد ارزش افزوده در این بخشها با سرعت بیشتری تحقق خواهد یافت.

\* نتایج این بررسی نشان می دهد که بخش خصوصی به طور قابل ملاحظه ای در مقایسه با بخش تعاونی در روند ایجاد ارزش افزوده بخش ساختمان مؤثر و کارآمدتر عمل نموده است. هر یک واحد رقم تشکیل سرمایه در تعاونیهای مسکن که در بخش ساختمان جای می گیرند، تنها منجر به ایجاد ۰/۰۴۳ واحد ارزش افزوده در بخش ساختمان شده است در حالیکه از هر یک واحد رقم تشکیل سرمایه در بخش ساختمان توسط بخش خصوصی (به طور مثال هر یک میلیارد ریال) حدود ۰/۱۴/۵ آن به ایجاد ارزش افزوده در بخش ساختمان منجر شده است. این نکته حایز اهمیتی است که بخش خصوصی در بخش ساختمان و در زمینه مسکن که یکی از زیر بخشهای بخش ساختمان می باشد در حال حاضر حرف اول را می زند و نقش عمده ای را ایفا می کند. تعاونیهای مسکن در رقابت با بخش خصوصی فعال در رشته فعالیت‌های ساختمانی هنوز راهی طولانی را در پی خواهند داشت.

\* ماتریس تبدیل اقتصاد ایران با لحاظ نمودن بردار تشکیل سرمایه بخشهای تعاونی نشانگر این است که در سایر بخشهای غیر تعاونی علیرغم اینکه به طور مستقیم هیچگونه سرمایه گذاری صورت نگرفته است لکن بدلیل پیچیدگی و مبادلات متقابل بخشها با یکدیگر و

کنندگان نهایی در اقتصاد ملی است بیفکنیم. این ماتریس در ابعاد  $10 \times 6$  می باشد. (شامل ۱۰ بخش اقتصادی مورد مطالعه و ۶ جزء از اجزاء تقاضای نهایی استان که یکی از اجزاء قابل توجه در این ماتریس جزء مرتبط با بردار تشکیل سرمایه در بخشهای تعاونی کشور است.)، مجموع ضرایب ستونی این ماتریس برابر واحد است و هر یک از عناصر این ماتریس سهم هر بخش را در جذب نسبت معینی از کل هر یک از اجزاء تقاضای نهایی نشان می دهد به طور مثال عنصر  $d_{11}$  این ماتریس که معادل رقم  $0.1268$  است چنین تعبیر می شود که  $12.68\%$  از کل مخارج مصرفی خانوار به عنوان اولین جزء از اجزای تقاضای نهایی از طریق مصرف محصولات تولیدی در بخش اول اقتصاد یعنی کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری، جذب می شود. رابطه  $F = D \times S$  مبین این نکته است که بردار تقاضای نهایی کشور از حاصلضرب ماتریس توزیع بخشی اجزاء تقاضای نهایی (D) در بردار اجزاء تقاضای نهایی (S) قابل محاسبه است.

ضرایب جزء مربوط به بخشهای تعاونی در ماتریس توزیع بخشی اجزای تقاضای نهایی توزیع نسبی ارقام تشکیل سرمایه در بخشهای تعاونی کشور را در میان بخشهای مختلف ایسیک به تفکیک هر بخش نشان می دهد. که براساس ضرایب بدست آمده، به ترتیب نتایج زیر بدست آمده است:

-  $37.25\%$  از کل رقم تشکیل سرمایه در بخش های تعاونی کشور در بخش صنعت جذب شده است.

ساختار سیستمی اقتصاد به طور غیر مستقیم بر ارزش افزوده سایر بخشهای غیر تعاونی شاهد تاثیرات مثبتی از ناحیه بخشهای تعاونی (از طریق بردار تشکیل سرمایه بخشهای تعاونی) هستیم.

\* هر چند که به لحاظ قدر مطلق عددی بخشهای تعاونی در اقتصاد ایران در مقایسه با بخشهای غیر تعاونی کوچک و جمع و جور هستند، لکن نتایج این بررسی نشان می دهد که تعاونی ها در برخی از بخشهای اقتصادی کشور در مقایسه با بخشهای غیر تعاونی اقتصاد به طور کارآمدتری در ایجاد ارزش افزوده هر بخش نقش ایفای می کنند که به طور مشخص دو بخش کشاورزی و خدمات بازرگانی را میتوان از جمله بخشهایی برشمرد که می توانند در رشد و گسترش و ارتقاء نقش تعاون در اقتصاد ایران تاثیر قابل ملاحظه داشته باشند. مبتنی بر نتایج این بررسی رشد تعاونی در این دو بخش مسلمان می تواند به طور مستقیم در ارزش افزوده این بخشها و به طور غیر مستقیم در ارزش افزوده سایر بخشهای دیگر اقتصاد تاثیر مثبت و قابل ملاحظه بر جای گذارند.

**۶-۴- تشریح ضرایب ماتریس توزیع بخشی اقتصاد ایران (جزء مرتبط با بخش تعاونی)**

با توجه به اینکه ضرایب ماتریس تبدیل محاسبه شده برای اقتصاد ایران متأثر از ضرایب ماتریس دیگری به نام ماتریس توزیع بخشی اجزاء تقاضای نهایی کشور (D) است، ضرورت دارد نگاهی مختصر نیز به این ماتریس که مبین الگوی رفتاری و سلیقه مصرف

**ماتریس تبدیل ده بخشی اقتصاد ایران**

(بدون وجود بخش نفت و با لحاظ نمودن بردار تشکیل سرمایه بخشهای تعاونی بطور مجزا از بخشهای غیر تعاونی) برای سال ۱۳۷۸

عنوان بخشهای اقتصادی	C	G	Ir	Ic	DK	X
کشاورزی	0.251287	0.113179	0.287205	0.324557	0.607581	0.290847
معادن	0.006170	0.003085	0.014983	0.007797	0.011289	0.024309
صنعت	0.188414	0.092868	0.355120	0.207853	0.283176	0.269909
آب و برق و گاز	0.020098	0.012032	0.011440	0.011369	0.011910	0.042316
ساختمان	0.003552	0.003363	0.146447	0.043339	0.000572	0.000787
خدمات بازرگانی	0.241078	0.027407	0.097453	0.346089	0.040350	0.261490
حمل و نقل و ارتباطات	0.104785	0.043166	0.064715	0.044919	0.030218	0.078626
مؤسسات مالی	0.010784	0.005855	0.008600	0.006369	0.005335	0.019888
املاک و مستغلات و خدمات حرفه ای	0.151639	0.001679	0.005552	0.002359	0.002813	0.003442
سایر خدمات عمومی	0.018472	0.695467	0.002474	0.001659	0.001864	0.002548
مجموع ضرایب	0.996279	0.998101	0.993989	0.996310	0.995109	0.994162





۷-۴- تغییرات ارزش افزوده بخشی ناشی از رشد بخش های تعاونی

پیش بینی و برآورد تغییرات ارزش افزوده و اشتغال در اقتصاد ملی ناشی از تغییر در میزان و نرخ رشد تشکیل سرمایه ناخالص بخش های تعاونی کشور در برنامه سوم و چهارم توسعه یکی از محورهای اساسی پژوهش حاضر است. در این تحلیل ما الزامات فرض می کنیم ساختار موجود اقتصاد کشور در طول برنامه چهارم دستخوش تغییر و دگرگونی اساسی و قابل توجهی نخواهد

۲/۳۵٪ از کل رقم تشکیل سرمایه در بخش های تعاونی کشور در بخش خدمات بازرگانی جذب شده است.  
 ۰۳/۱۹٪ از کل رقم تشکیل سرمایه در بخش های تعاونی کشور در بخش کشاورزی بکارگیری شده است.  
 ۴۴/۸٪ از کل رقم تشکیل سرمایه بخش های تعاونی کشور در بخش ساختمان (عمدتا مسکن) بکارگیری شده است.  
 ۰۳/۲٪ از کل رقم تشکیل سرمایه بخش های تعاونی کشور در بخش حمل و نقل بکارگیری شده است.

**D Matrix : ماتریس توزیع بخشی اجزاء تقاضای نهایی در اقتصاد ایران سال ۱۳۷۸**

بخش	کشاورزی	معدن	صنعت	آب و برق و گاز	ساختمان	خدمات بازرگانی	حمل و نقل و ارتباطات	مؤسسات مالی	املاک و مستغلات و خدمات حرفه ای	سایر خدمات عمومی	مجموع
کشاورزی	0.1268	0.0411	0.0378	0.1903	0.4539	0.1072					
معدن	0.0001	0.0000	0.0000	0.0000	0.0025	0.0193					
صنعت	0.3212	0.0000	0.5951	0.3529	0.5436	0.5079					
آب و برق و گاز	0.0135	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0400					
ساختمان	0.0004	0.0000	0.2881	0.0844	0.0000	0.0000					
خدمات بازرگانی	0.2336	0.0000	0.0513	0.3521	0.0000	0.2472					
حمل و نقل و ارتباطات	0.1011	0.0067	0.0258	0.0203	0.0000	0.0610					
مؤسسات مالی	0.0065	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0173					
املاک و مستغلات و خدمات حرفه ای	0.1748	0.0000	0.0020	0.0000	0.0000	0.0000					
سایر خدمات عمومی	0.0221	0.9523	0.0000	0.0000	0.0000	0.0001					
مجموع	1	1	1	1	1	1					

**نرخ رشد اجزای تقاضای نهایی در اقتصاد ایران**

بخش	نرخ رشد اجزای تقاضای نهایی
مصرف نهایی خانوار	3.5%
مصرف نهایی دولت	2.0%
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش خصوصی	8.5%
تشکیل سرمایه ناخالص در بخش تعاونی	8.5%
صادرات	20.0%

**بردار سرجمع اجزاء تقاضای نهایی کشور برای سال ۱۳۷۸**

S Vector	میلارد ریال
C	265473
G	56296
Ir	89271
Ic	3347
DK	-3922
X	19176
جمع	429641



جدول برآورد ارزش افزوده بخشی طی دوره مورد بررسی براساس تغییرات رشد اجزای تقاضای نهایی در اقتصاد ایران

۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	ارزش افزوده بخشهای اقتصادی
124498	132051	140329	149434	159485	170620	183003	196827	کشوری
4548	4924	5348	5826	6368	6984	7687	8492	معین
111330	118688	126773	135684	145537	156469	168636	182227	صنعت
9390	10006	10697	11473	12349	13343	14476	15771	آب و برق و گاز
18156	19637	21243	22983	24870	26916	29135	31541	ساختن
93851	99171	105015	111465	118615	126577	135484	145495	خدمات بازرگانی
43597	45893	48386	51104	54078	57345	60948	64939	حمل و نقل و ارتباطات
5191	5526	5900	6317	6784	7311	7908	8586	مؤسسات مالی
45490	47132	48837	50610	52453	54371	56368	58448	املاک و مستغلات و خدمات حرفه ای
47359	48422	49513	50635	51788	52975	54198	55458	سایر خدمات عمومی
503409	531449	562040	595530	632328	672911	717842	767783	مجموع ارزش افزوده

مستقیم در بخشهای تعاونی می گردد و از سوی دیگر به طور غیر مستقیم موجب رشد تقاضای نیروی کار و اشتغال زایی در سایر بخشهای اقتصادی می گردد.  
سهم تعاونی ها در ایجاد اشتغال مستقیم:  
جدول زیر ارقام مربوط به ایجاد اشتغال مستقیم در بخشهای تعاونی اقتصاد ایران را نشان می دهد:

شهری	مرد	زن	مرد	زن	کل
33	2725	1949	4707	761	5468
4	627	130	761	1917	2678
15	834	1068	1917	196	3883
5	71	120	196	6624	6820
48	3559	3017	6624	957	10581
9	698	250	957	7581	8538
57	4257	3267	7581		10848

ارقام به هزار نفر و مربوط به سال ۱۳۷۵ می باشد

براساس نتایج آماری گزارش شده در مورد اشتغال بخشهای تعاونی، حدود ۷٪ از کل اشتغال ملی به طور مستقیم از طریق فرصتهای اشتغال در بخشهای تعاونی ایجاد می گردد. به عبارتی سهم بخش های تعاونی در ایجاد اشتغال در اقتصاد ملی به طور مستقیم حدود ۷٪ است. اگر این سهم را در طول دوره مورد بررسی (۱۳۹۰-۱۳۸۲) ثابت فرض کنیم.

براساس نتایج این چنانچه تشکیل سرمایه ناخالص بخشهای تعاونی با نرخ ۸/۵٪ سالانه در طول دوره مورد بررسی استمرار داشته باشد، می توان انتظار داشت به طور متوسط ۲۴۰۰۰ اشتغال در اقتصاد ملی ایجاد گردد. به عبارتی تقاضای نیروی کار در اقتصاد ناشی از ۸/۵٪ رشد در تشکیل سرمایه بخش های تعاونی طی دوره مورد نظر به طور متوسط معادل ۲۴۰۰۰ نفر خواهد بود.

در حالیکه می بایست انتظار داشته باشیم از رقم ۸۰۰ هزار ایجاد فرصت شغلی سالانه که به عنوان هدف برنامه سوم توسعه تعریف شده است، دست کم ۵۶۰۰۰ فرصت شغلی سالانه توسط بخشهای تعاونی در اقتصاد ملی ایجاد گردد، پیش بینی ها نشان می دهند با توجه به نرخ رشد ۸/۵٪ تشکیل سرمایه در بخشهای تعاونی در طول برنامه سوم و چهارم نمی توان انتظار داشت بیش از ۲۴۰۰۰ فرصت شغلی از طریق بخشهای تعاونی در اقتصاد ملی ایجاد گردد.

شد، فلذا جدول داده - ستانده سال ۱۳۷۸ را برای پیش بینی خود مینا قرار می دهیم و بر این اساس نتایج بررسی ها را با فرض اینکه در برنامه سوم و چهارم توسعه نرخ رشد تشکیل سرمایه در بخش های تعاونی معادل نرخ رشد تشکیل سرمایه بخش خصوصی و یا متوسط نرخ رشد سایر اجزای تقاضای نهایی خواهد بود به تحلیل و بررسی آثار این نرخ رشد بر روی ارزش افزوده و اشتغال بخش های مختلف می پردازیم. از آنجا که برنامه چهارم در دست تدوین است و نرخ رشدهای مشخصی برای هر بخش در نظر گرفته نشده است، لذا ما از میانگین نرخ رشد پیش بینی شده برای برنامه سوم توسعه بهره می گیریم و متوسط نرخ رشد در تشکیل سرمایه در بخشهای تعاونی را معادل ۸/۵٪ سالانه در نظر می گیریم و برآوردهای خود را با فرض تحقق یافتن این نرخ رشد سرمایه گذاری در بخشهای تعاونی برای فاصله سالهای ۱۳۷۹ تا سال ۱۳۹۰ ارائه می دهیم.<sup>۵</sup>

برآورد ارقام ارزش افزوده و اشتغال در بخش های مختلف اقتصادی با فرض اینکه سناریوی رشد در اقتصاد ملی با نرخ رشدهای مفروض زیر تحقق یابد در جدول مربوطه ارائه شده است.

براساس نتایج بررسی و تجزیه و تحلیل حساسیت (SEN- SENSITIVITY ANALYSIS) ارزش افزوده بخش ها ناشی از تغییرات آن جزء از اجزای تقاضای نهایی که مربوط به تعاون است یعنی: (تشکیل سرمایه ناخالص در بخش تعاونی) نتایج نشان می دهد که بدلیل کم بودن سهم بخش تعاونی در کل اقتصاد ملی، دو درصد رشد سالانه در سر جمع تشکیل سرمایه ناخالص در بخش های تعاونی، منجر به رشد ۱/۵٪ ارزش افزوده در کل اقتصاد کشور در طول دوره مورد بررسی می گردد به طوری که اگر نرخ رشد تشکیل سرمایه سالانه در بخشهای تعاونی ۸/۵٪ فرض گردد، ارزش افزوده کل اقتصاد کشور (با فرض ثابت بودن نرخ رشد سایر اجزاء تقاضای نهایی در سال مورد نظر) تقریباً معادل ۱/۵٪ بیشتر از زمانی خواهد بود که نرخ تشکیل سرمایه در بخشهای تعاونی ۶/۵٪ فرض شود.

۴-۴- ایجاد اشتغال بخشی ناشی از رشد سرمایه در بخشهای تعاونی:  
رشد سرمایه در بخشهای تعاونی از یک سو موجب ایجاد اشتغال

۸-۴- جمع بندی و نتیجه گیری

\* بخش‌هایی که در اقتصاد ایران تحت تاثیر مستقیم سیاست‌های توسعه تعاونی می باشند، به ترتیب اهمیت عبارتند از:

۱. بخش خدمات بازرگانی
۲. بخش کشاورزی، شیلات و جنگلداری
۳. بخش صنعت و معدن (عمدتا صنعت)
۴. بخش حمل و نقل
۵. بخش ساختمان (عمدتا مسکن)

\* رشدی معادل ۲٪ در رقم تشکیل سرمایه بخش‌های تعاونی می تواند منجر به رشد ۱/۵٪ ارزش افزوده کل در اقتصاد کشور گردد.

\* رشد تشکیل سرمایه بخش‌های تعاونی، روی ارزش افزوده ده بخش اقتصادی مورد بررسی از درجه تاثیر گذاری یکسانی برخوردار نیست. طبق نتایج این تحقیق به ترتیب ارزش افزوده بخش خدمات بازرگانی ۳۲٪، ارزش افزوده بخش کشاورزی ۳۲٪، ارزش افزوده بخش صنعت ۲۱٪، ارزش افزوده بخش حمل و نقل ۴/۵٪ و ارزش افزوده بخش مسکن ۴/۳٪ از رشد معادل یک میلیارد ریالی تشکیل سرمایه در بخش‌های تعاونی تاثیر می پذیرند. ارزش افزوده سایر بخش‌هایی که به طور مستقیم از طریق تعاونیها سرمایه‌گذاری در آنها صورت نمیگیرد، به طور غیر مستقیم تحت تاثیر کمتری خواهند بود.

\* نتایج حاصل از محاسبه ماتریس توزیع بخشی اجزای تقاضای نهایی نشان می دهد:

- ۳/۳۵٪ از کل رقم تشکیل سرمایه بخش های تعاونی کشور توسط بخش صنعت جذب شده است.

- ۲/۳۵٪ از کل رقم تشکیل سرمایه بخش های تعاونی کشور توسط بخش خدمات بازرگانی جذب شده است.

- ۳/۱۹٪ از کل رقم تشکیل سرمایه در بخش های تعاونی کشور در بخش کشاورزی مصرف شده است.

- ۴۴/۸٪ از کل رقم تشکیل سرمایه بخش های تعاونی کشور توسط بخش ساختمان (عمدتا مسکن) به مصرف رسیده است.

- ۳۰/۲٪ از کل رقم تشکیل سرمایه بخش های تعاونی کشور در بخش حمل و نقل به مصرف رسیده است.<sup>۷</sup>

\* نقش تعاونی ها در کاهش فشارهای معیشتی و حرکت بسوی عدالت اجتماعی از نکات در خور اهمیت است و برای مقابله با بی عدالتی اجتماعی و ناهنجاری اقتصادی و نیز به لحاظ ضرورت کاهش واسطه با هدف افزایش سود و درآمد تولید کنندگان و افزایش قدرت خرید مصرف کنندگان، توسعه تعاونی ها راه حلی اصولی و موفق بحساب می آید.

\* رشد بخش‌های تعاونی علیرغم اینکه موجب ایجاد اشتغال مستقیم در بخش‌های تعاونی می گردد، به طور غیر مستقیم موجب رشد تقاضای نیروی کار و اشتغال زایی در سایر بخش های اقتصادی می گردد که بر اساس نتایج این بررسی رشد ۸/۵٪ در تشکیل سرمایه بخش های تعاونی در طول برنامه سوم و چهارم توسعه به طور متوسط موجب ایجاد اشتغال برای ۲۴۰۰۰ نفر در بخش‌های مختلف در اقتصاد ملی می شود. توزیع تقاضای نیروی کار بخش‌های مختلف ناشی از رشد تشکیل سرمایه در بخش های تعاونی در جداول پیوست به تفکیک ارائه شده است.

برآورد تقاضای نیروی کار در اقتصاد ملی ناشی

از رشد تشکیل سرمایه بخش های تعاونی

سال	تشکیل سرمایه در بخش‌های تعاونی	ایجاد اشتغال
1379	3631	181436
1380	3940	196858
1381	4275	213591
1382	4638	231747
1383	5032	251445
1384	5460	272818
1385	5924	296007
1386	6428	321168
1387	6974	348467
1388	7567	378087
1389	8210	410225
1390	8908	445094

فهرست منابع و مآخذ

۱. ماهنامه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی تعاون، شماره های ۱۲۹ تا ۱۳۸
۲. لاسر، ژرژ ترجمه وزارت تعاون و امور روستاها- سازمان مرکزی تعاون کشور ۱۳۵۰ تعاونی ها در برابر کارتلها و تراستها
۳. تعاونی های تحت پوشش مراکز خدمات عمرانی و تولیدی-سازمان برنامه و بودجه ۱۳۶۲
۴. سالنامه آماری کشور سالهای ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۰
۵. پورافضل، حسن تعاون دانشگاه شیراز ۱۳۵۰
۶. رزاقی، ابراهیم آشنایی با اقتصاد ایران ۱۳۶۷
۷. قلی زاده، جواد پا نامه کارشناسی ارشد ۱۳۷۸ دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز
۸. قلی زاده، جواد "کاربرد روش راس در برنامه ریزی منطقه ای" دومین همایش ملی داده - ستانده
۹. بانویی، علی اصغر، «سروری برجایگاه جدول داده- ستانده و جنبه های مختلف کاربرد آن در اقتصاد ایران» (قسمت دوم)، فصلنامه پژوهشهای اقتصادی بهار ۱۳۷۷ ش ۳
۱۰. ولدخانی، عباس، «شبه سازی اثر اجزای تقاضای کل روی ارزش افزوده در بخش‌های مختلف اقتصاد ایران». مجله برنامه و بودجه، ۱۳۷۵، ش ۱۱.

پانویست ها:

- ۱- International standard industrial classification
- ۲- ولدخانی، ۱۳۷۴
- ۳- ده بخش مورد مطالعه در این گزارش
۴. ولدخانی، ۱۳۷۴.
- ۵- ۱۳۷۹ - تا ۱۳۸۳ برنامه سوم توسعه و ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ برنامه چهارم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی میباشد.
- ۶- به ماتریس تبدیل محاسبه شده ایران برای سال ۱۳۷۸ مراجعه شود.
- ۷- به ماتریس توزیع بخشی اجزای تقاضای نهایی ایران در گزارش مراجعه شود.